Gábor Dénes
Főiskola

PREZENTÁCIÓ

A UNIX OPERÁCIÓS RENDSZER

120

Vezetőtanár:
Dr. Jedlovszky Pál

2000/2001
5. szemeszter

32 lap

A rendszer működése

Bekapcsolás
- Operációs rendszer betöltés
- Felhasználók be- és kilépése
- Rendszer lekapcsolása
  (Rendszergazda, üzenet)

Kikapcsolás

UNIX-ot futtató gépet kikapcsolni tilos!!!

Felhasználói csoportok

Rendszergazda
Privilegizált felhasználók
Felhasználók *(Ezek vagyunk mi)*

1. BEVEZETÉS

UNIX:

Többfelhasználós, többfeladatos rendszer

LINUX:

A UNIX új, "szabad" változata
Nagy hálózatok operációs rendszere,
de PC-re is alkalmas

Felépítés

alkalmazások	
segédprogramok	**shellek** *(parancsértelmezők)*
kernel *(mag)*	
hardver	

Bejelentkezés

`login:`	*Ubul*	*(felhasználói név)*
`password:`	*qwert123*	*(titkos jelszó, nem látszik)*
$		*(prompt, parancsot vár)*

Folyamatok

Programok futása
Háttér folyamatok
Démonok

Parancsok szintaxisa

$ Név opciók paraméterek # Kommentár **return**

Hibaüzenet

Parancs normál végrehajtása esetén általában
n i n c s v i s s z a j e l z é s !

A parancsértelmező

Belépés: a parancsértelmező (shell) aktivizálódik

$ *(Prompt)*
Parancs begépelés
Parancs értelmezés
Parancs végrehajtás: folyamat indul
Folyamat véget ér *(háttérfolyamatnál nem várjuk ki)*
•
Kiléptető parancs *(pl. logout, exit, ^d)*

Kilépés

A parancsok végrehajtása két ütemben történik:
1. Parancsértelmező
2. Maga a parancs

Shell script

Parancsok file-ba írhatók
Bonyolult parancs sorozatok állíthatók össze.

2. A FILE RENDSZER

"A UNIX-ban minden file"

File típusok:

1. Közönséges file
   - Adat-file — írható, olvasható
   - Végrehajtható file
     - Bináris
     - Shell script
2. Katalógus file
3. Speciális file
   - pl: billentyűzet, képernyő, szimbolikus lánc

A katalógus rendszer

Egyetlen fa szerkezet
/közbenső lépcsők/***Ubul***/**saját katalógus
↑ ↑
root *bejelentkezési katalógus*

A katalógus tartalma a file műveletekkel automatikusan változik

Név konvenció

Elvben 128 karakter használható
Kis/nagy betű különböző
Kerüljük a speciális karaktereket: $ * # ? stb.
.*uborka* rejtett file, másképp kezelendő

Speciális megnevezések

/	gyökér
•	aktuális katalógus
••	szülő katalógus
~	bejelentkezési katalógus (nem mindenütt)

File-ok megnevezése

Az aktuális katalógusban *ezaz*
hangsúlyozottan *./ezaz*
Eggyel lejjebbi katalgusból *../ezaz*
Kettővel lejjebbi katalgusból *../../ezaz*
Abszolút út, a gyökértől indulva
/home/tanulo/belso/ezaz
A bejelentkezési katalógustól
~/belso/ezaz

Behelyettesítés file-névbe

Karakter	*Illeszkedés*
?	Az adott pozícióban bármely karakterre
*	Az adott pozíciótól kezdve akárhány, akármilyen karakterre, kivéve a névkezdő • karaktert.
[*ai*]	Az adott pozícióban az *a*-ra és *i* -re
[*a-p*]	Az adott pozícióban *a* és *p* közötti kisbetűkre

Példák

Minta	***Illeszkedik***	***Nem illeszkedik***
Jan?	Jani Jano Jana	Jancsi, Janika
Jan*	Jani Jano Jana Jancsi Janika Januar	januar •Janu Ja
Jan[ai]	Jana Jani	Semmi másra
Jan[a-p]	Jana Jano Jani	Jancsi, Januar
Jan[a-p]*	Jana Jano Jani Janika	Januar, stb.
*	Minden közönséges file-ra	Rejtett file-okra
[0-9]	Számjegyre végződőkre	
a*z	*a*-val kezdődő és *z*-re végződőkre	
k*	*k* betűt tartalmazókra	

2.1 Katalógusok kezelése

Létrehozás

$ **mkdir** MUNKA

$ **mkdir** PROBA MASIK

opció: **-p** Létrehozza a szülőkatalógusokat is

$ **mkdir -p** JATEK/SAKK

Törlés

$ **rmdir** MUNKA *# Csak üres, több is*

Hol vagyunk ?

$ **pwd** *# kiírja az aktuális katalógust*

Katalógus váltás

$ **cd** JATEK # az aktuális katalógustól indul
$ **cd** */users/Ubul/PROBA* # abszolút út, elején */*
$ **cd ••** # visszalépés a szülő katalógusba
$ **cd** # visszalépés a kiindulási katalógusba

2.2 File kezelés

Létrehozás

Alapelvek

1. Ha szükség van egy file-ra, a shell létrehozza
2. Helyettesítő karakterek esetén - ha lehet - minden file-ra végrehajtódnak a manipulációk

Leggyakrabb esetek:

Szövegszerkesztővel
Másolással
Output átirányítással

Rövid file esetén **cat** paranccsal

$ **cat** >elso
Ez az elso file
Ez a 2. sora
^d

File megtekintése

$ **cat** *elso*
Ez az elso file
Ez a 2. sora
$

Ugyanez a **more** illetve a **less** paranccsal
(Kicsit okosabbak)

File másolása

$ **cp** elso x1
↑ ↑
mit hova
$ **cp** elso PROBA
# a *PROBA* katalógus-ba *elso* néven másolja
$ **cp** elso masodik PROBA
# mindkettőt másolja
$ **cp** e* PROBA
# minden *e*-vel kezdődőt átmásol

File áthelyezése (átnevezése)

$ **mv** x1 PROBA # Áthelyezés *PROBA/x1* - be
$ **mv** x1 PROBA/y # *Áthelyezés PROBA/y - ba*
$ **mv** x1 y # Ugyanaz a katalógus: átnevezés

Több file is másolható vagy áthelyezhető, de ekkor az utolsó paraméter katalógus

Vigyázat: mindkét parancs felülír!

File törlése

$ **rm** *y*
Opciók
- f *Írásvédettet is töröl*
- i *Visszaigazolást kér*
- r *Rekurzívan az egész részfa törlése, alkatalógusokkal együtt*

VESZÉLY!
A kitörölt file nem állítható vissza!

Listázás

$ **ls**
JATEK PROBA elso
ABC sorrend, aktuális katalógus, csak nevek

$ **ls** *el??* # Csak a megadottakat
elso

Opciók

-R Kilistázza a teljes fa-struktúrát
-a Kilistázza a rejtett file-okat is
-d Katalógusokba nem megy bele

Példa a teljes fa-struktúrára

$ **ls -R**

JATEK PROBA elso

JATEK:

SAKK

JATEK/SAKK:

PROBA:

y

Hosszú lista

$ **ls -l** elso

total *122*

-rwxrw-r-- 1 Ubul user 496 Aug 23 12:10 elso

A hosszú lista értelmezése:

Blokkok száma
Utána minden file-ra:
file típus
hozzáférési jogok
láncolási szám (Ezeket fogjuk részletezni)
tulajdonos
csoport
méret
létrehozás ideje
név

File típusok

-	közönséges	p	speciális cső (pipe)
d	katalógus	c	karakteres készülékmeghajtó
l	szimbolikus lánc	b	blokkos készülékmeghajtó

Hozzáférési jogok

3x3 kategória

tulajdonos	|	**r**	olvasás
csoport tagok	|	**w**	írás
külsők	|	**x**	végrehajtás

Példa

- *rwx rw- r--*

1 2 3 4

1 közönséges file
2 a tulajdonos mindent tehet
3 a csoport tagok írhatnak, olvashatnak
4 a kívülállók csak olvashatnak

Katalógus esetén

olvasás	kilistázható
írás	bejegyzéseket tehetünk, törölhetünk
végrehajtás	hozzáférés a katalógushoz

A teljes útvonalon kell a katalógusokra a végrehajtás!

Jogosultságok módosítása

$ **chmod** *<új jogok> <file nevek>*

Példa

Alapállapot

$ ls *KONYVTAR* -l # Alapállapot

-rw-rw-rw- ubul user 129 Feb 29 10:16 ez_van

Módosítási lehetőségek

1. Oktális

$ **chmod** *764 ez_van*

Új jogosultság - *rwx rw- r--* lesz
7 6 4

2. Egyenként

3 karakter: *<kinek> <mit> <melyik jogosultság>*

u	*tulajdonos*	**+**	*engedélyezés*
g	*csoport tagok*	**-**	*tiltás*
o	*külső*		
a	*mindhárom csoport*		

$ **chmod** u+x *ez_van*

$ **chmod** o-w *ez_van* # az előzővel azonos hatás

Jogosultságot csak a tulajdonos módosíthat

Két parancs

chown tulajdonost vált

chgrp csoportot vált

Láncolás

Szoros lánc (hard link)

Ugyanazt az állományt több néven is el lehet érni, különböző katalógusokból is.

$ **ln** elso first

$ **ls** -l elso first

rw-rw-rw- 2 ubul user 496 Aug 23 12:10 elso

rw-rw-rw- 2 ubul user 496 Aug 23 12:10 first

Törlésnél a láncolási szám csökken, zérus esetén törlődik a file.

Cél: névütközések feloldása, névkonvenciók segítése, elérés távoli katalógusokból

Szimbolikus lánc

$ **ln -s** elso szimbola

Különböző file-rendszerek (pl.: hard diszk és floppy) között teremthet kapcsolatot.

Láncolás illusztrációja

$ **cp** alfa beta

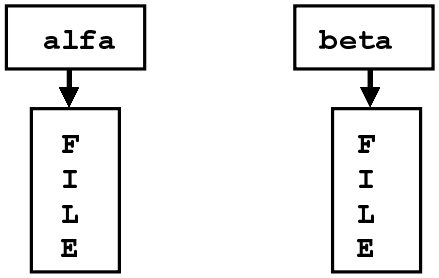

$ **ln** alfa gamma ; **ln –s** alfa delta

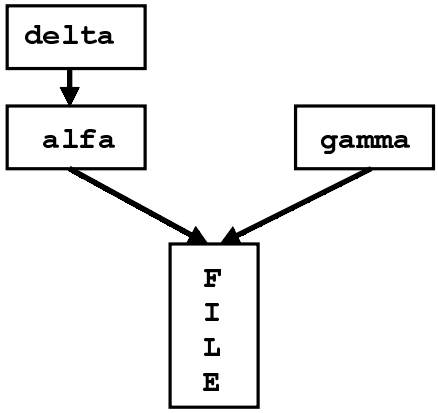

$ **grep** <*opciók* > <*minta*> <*file nevek*>
# Stringek keresése file-okban
Opció
-v Megfordítja a keresést
Minta
Reguláris kifejezés
^x a sor elején keresi az x-et
x$ a sor végén keresi az x-et
. tetszőleges karakter

$ **echo**
Visszaírja a paramétereit
Minden szó külön paraméter

$ **clear**
Letörli a képernyőt
Speciális karakter, átirányítható

$ **sleep** N # N másodpercet vár

$ **mail** <címzés>
Levelek írása és fogadása

3. A PARANCS SOR

Néhány parancs

$ **date** # Kiírja a dátumot és időt
Fri Sep 22 12:01:16 CET 2000

$ **who** # Kiírja a bejeletkezett felhasználókat,
bela vt03 Aug 13 11:26
bela vt04 Aug 13 11:28

$ **sort** # Rendezi a bemenetről kapott sorokat
Opciók
-r Visszafelé rendez
+*N* N szóval hátrább kezdi a rendezést

$ **wc** # Megszámlálja az inputban a sorokat,
# szavakat, karaktereket
Opciók
-l -w -c Csak a sorokat, szavakat, karaktereket

Perifériák és átirányításuk

Standard perifériák

stdin,	**0**	standard bemenet, billentyűzet
stdout,	**1**	standard kimenet, képernyő
stderr,	**2**	standard hibajelzés, képernyő

A képernyő neve Linuxban */dev/ttyN* *(N=1,2,3,4,5,6)*
Output eltüntetése */dev/null*

Átirányítás file-ba

< input átirányítás
> output átirányítás felülírással
>> output átirányítás hozzáírással

Példák:

1. $ **ls** >lista
   $ **cat** lista # Kilistáztuk, és a *listá*-ban
   # megőriztük a katalógust
   $ **wc -w** lista # Megszámoltuk a katalógus-
   # ban lévő file-okat (+ lista!)
   $ **cd** ALFA # Átléptünk az ALFA katalógusba
   $ **ls** >>../lista # Hozzáírtuk az új katalógust
2. $ **wc -l** * 2>/dev/null # Hibajelek nem kellenek

A csővezeték (pipe)

Az 1. parancs kimenete lesz a 2. bemenete. Jele: **|**

$ **who | sort -r**

Visszafele rendezve kapjuk a felhasználókat

$ **who | grep Nagy | sort -r**

Elágaztatás

tee <paraméter>

Bemenet a standard inputról,
kimenet a standard outputra és a paraméter fileba

$ . . . **|** . . . **|** **tee** *megoriz* **|** . . .
↑
Itt megőriztük a részeredményt

$ **who | tee** */dev/tty1* **| sort -r**
↑

Közbenső kiíratás eredeti sorrendben
A hibajelzés továbbra is a képernyőre kerül

Több parancs egy sorban

Elválasztás **;** -vel
Végrehajtás csak **return** után

Parancsok csoportosítása

( ) zárójelezéssel

Parancs behelyettesítés

` ` „Vissza-aposztrófok” közé rakjuk
A parancs eredménye kerül a megfelelő helyre

Példa

$ echo Most **`*ls | wc -l*`** fajl van a katalogusban

Metakarakterek semlegesítése

****	után 1 karakter
' '	zárójelpár
" "	zárójelpár *(kicsit más hatás)*

Példa három csillagot akarunk kiírni

$ **echo '*' * "*"**

Folyamatok időzítése

Folyamat: egy éppen futó program

1. Normál

$ <Parancs> # Addig kell várni, míg végrehajtódik
$

2. Háttér folyamat

$ *<Parancs>* **&**
1926 # Kiír egy folyamatazonosító számot (PID)
Elindítja a folyamatot, és rögtön
$

3. Folyamatok listázása

$ **ps**

PID	TTY	TIME	COMMAND
1926	*vt02*	*12:34*	*Parancs*

4. Folyamat lelövése

$ **kill** *1926*

5. Futás kilépés után

$ **nohup** <Parancs> **&** # Kiépés után fut tovább

Eredmény a **nohup.out** file-ba, automatikusan

6. Időzített végrehajtás

$ **at** *0030* # Éjjel 1/2 1-kor indul
<Parancs sorozat>
^d
$

Az eredményt levélben kapjuk (mail)
Bonyolultabb, többször használt parancsok file-ból olvashatók
Az időpont megadás többféle lehet

Sajnos!
Csak kijelölt felhasználók időzíthetnek

4. A PARANCSÉRTELMEZŐ

Legfontosabb parancsértelmezők
- Bourne shell
- C shell
- Korn shell
- Bourne again shell (bash) *Linuxban*

Parancs megadása:
1. Parancssor begépelés, utána végrehajtás
2. File-ban összeállított parancs: shell-script

Bourne again shell

Speciális karakterek: a parancssor begépelését segítik

return (új sor)	Befejezi a parancssort és elindítja a végrehajtást
backspace	Törli a kurzor előtti karaktert
← →	Mozgatja a kurzort
↑ ↓	Az előző/következő parancsot hozza be
#	Utána a sor végéig kommentár írható
^d	File vége

Régebbi shellek: minden megvan, nehézkesebb
Sajnos!
Minden rendszerben ki kell próbálni

Parancssor feldolgozás

Szavakra bontás
Elválasztó (fehér) karakterek: **space, tab, return**
Elválasztás mindig kell!

Parancs szerkezete
Parancs-név Opciók Paraméterek
Opciók:
a parancs viselkedését változtatják,
- jellel kezdődnek,
egy karakteresek,
egybeírhatók,
leírási sorrendben paraméterezendők
Paraméterek
file nevek, egyéb információ
opciók paraméterei
Példa
$ **ls -l -a**
$ **ls -al** # Egyenértékűek

Shell változók

1. Közönséges változók
   Olvashatók és írhatók
2. Pozicionális paraméterek
   Csak olvashatók
   Végrehajtáskor a shell átadja a shell scriptnek

Változók lekérdezése
$ **set**
Felsorolja a változókat ABC sorrendben
Konvenció: rendszerváltozók nagy betűsek
saját változók kis betűsek

Hivatkozás: *$név*

Változók definiálása, beállítása, használata
$ kata=/usr/user/Ubul/szabad # Nincs szóköz
$ **cd** $kata
$ **pwd** # Mert kíváncsiskodunk
/usr/user/Ubul/szabad

Több shell futtatása
A shell több példányban (rekurzíven) futtatható
$ **sh** # Itt egy belső shell új folyamatként fut
$ **exit** # visszatérés

A shell script mindíg belső shellben fut

Csak az exportált változók adódnak át

Példa
$ szia=Hello ; **export** *szia*
$ **sh**
$ **echo** $szia
Hello
$ **exit**

Shell scriptek

Összetett parancsok file-ba írva
Végrehajthatók

Létrehozás
Bármilyen szövegszerkesztővel létrehozzuk a file-t
Engedélyezzük a végrehajtást

Példa:
Számoljuk meg a file-okat a katalógusunkban!
Közvetlen megoldás:
$ **ls l wc -w**

Készítsünk ebből shell scriptet!
$ **echo ′ls l wc -w′** >szamlalo
$ **more** szamlalo # Kíváncsiságból kiíratjuk
ls l wc -w

Fontos!
Hosszabb shell sciptet szövegszerkesztővel írunk!

Ezután engedélyezzük a végrehajtást
$ **chmod a+x** szamlalo
$ **ls -l** szamlalo # Megint kíváncsiságból
-rwxrwxrwx 1 *Ubul user 11 Oct 12 9:42 szamlalo*

Használata egyszerűen
$ **szamlalo**
29

Használati alternatívák
$ ./szamlalo # Ha nem keres a saját katalógusban
$ **sh** szamlalo # a shell paramétere
$ **sh** <szamlalo # input átirányítás

Ha csak ilyen primitivet lehetne írni, nem sok értelme volna!

Pozicionális paraméterek

Jele: $$N$$, ahol $$N$$ 1 és 9 közötti szám

Speciális (automatikus) paraméterek
$0 a hívott script file neve
$* az összes paraméter
$# a paraméterek száma

Példa:
Számoljuk meg egy tetszőleges katalógus file-jait!
$ **echo 'ls $1 l wc -w'** >*okos*; **chmod a+x** *okos*
↑
Itt definiáljuk. Az első paraméter kerül ide

Használata
$ **okos** # aktuális katalógus
29
$ **okos ..** # A szülő katalógus
$ **okos** $*kata* # A kata által definiált katalógus

5. A *vi* EDITOR

Karaktersorozat szerkesztő. Primitív.

Nem kell szeretni!

Háromféle üzemmód:
- beírás
- parancs
- ex (utolsó sor)

Átmenetek:

beírás	→ parancs	**esc**	
parancs	→ beírás	**i a A i I o O c C s S R**	
		↑	
		ezt ajánljuk	
		↓	
parancs	→ ex	**:**	**/ ? !**
ex	→ parancs	**esc**	**return**

Belépés
$ **vi** *szerkesztendo* # Ha nincs file-név: új file
Parancs módba kerülünk

Normál kilépés, beírásból
- **esc**
- **:**
- **wq return** a képernyő alján

Parancs mód

Formátum
argumentum parancs szövegobjektum

Argumentum: sorszám vagy ismétlési szám

Parancs: egy betű

Szövegobjektum: amire a parancs vonatkozik

Szövegobjektum kijelölése: a kurzortól

w W	szó előre, ill. hátra
( )	mondat előre, ill. hátra
{ }	bekezdés előre, ill. hátra
duplázás	az aktuális sor

Főbb parancsok

Kurzor mozgatás, 27 féle

Pozicionálás minta kereséssel
- ***/*** *minta* a kurzortól előre
- **?** *minta* a kurzortól vissza

Törlés
- **x** törli a kurzor alatti karaktert
- **d***objektum* törli a megfelelő objektumot
- **dw** a kurzortól a szó végéig töröl
- **dd** törli a kurrens sort
- **D** a kurzortól a sor végéig töröl

A törölt rész pufferbe kerül.

Másolás
- **y** nem törölve helyez a pufferbe (**d** helyett)

A kurzorral új helyre állva:
- **p** a puffer tartalmát a kurzor után beszúrja

Képernyő frissítés
- **^l** Fontos, mert sokszor nem azt érzi az editor, amit mi látunk!!

Váltás ex módba
- **:** a **:** és a kurzor az utolsó sorra kerül

Parancsok ex módban

:w *nev*	elmenti a file-t *nev* néven
:q	kilép a *vi*-ból. Ha nem mentettünk javítás után, figyelmeztet és nem hajtja végre
:q!	mentés nélkül is kilép
:wq	ment + kilép

Ajánlott használat Linuxban

Egyszerű szerkesztéshez beírás módban: *Home, End, PgUp, PgDn* és a kurzormozgató billentyűk.
Törlés: *Del*
Parancs módban:
Sorok törlése: *dd* (ismétléssel)
Mozgatás: *yy* és *p* parancsok

ÚTMUTATÓ

a UNIX zárthelyi, illetve házi feladat írásához

1. Minden önálló sorszámú feladatot úgy kell elképzelni, hogy közvetlenül a bejelentkezés után vagyunk.

   A katalógusban csak a feladathoz szükséges file-ok vannak (vagy üres).

2. A feladaton belül a parancsok egymás után kerülnek végrehajtásra, az előző parancs helyes lefutása utáni állapotban.

3. Ha valamelyik kérdésre nem tudjuk a választ, húzzunk vízszintes vonalkát, de a továbbiakban tekintsük úgy az aktuális állapotot, mintha a parancsot helyesen kiadtuk volna.

4. Írjuk minden parancs elé a $ promptot is.

5. Egyes feladatokhoz több egymás utáni parancs kiadása szükséges.

6. Egyes feladatok többféleképpen is megoldhatók. Minden helyes megoldást elfogadunk.

7. A pontszámok egészekre oszthatók.

Osztályzatok

zárthelyi		**házi feladat**	
48 – 59	2	90 – 104	2
60 – 71	3	105 – 119	3
72 – 83	4	120 – 134	4
84 – 100	5	135 – 150	5

A zárthelyi írásához semmilyen segédeszköz nem használható!